IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 01. Oktabr, 2026

PREDMETLARARO ALOQALAR ASOSIDA BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING MUSTAQIL FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH

Olimov Temir Xasanovich
Osiyo Xalqaro universiteti professori,
Pedagogika fanlari bo‘yicha
falsafa doktori (PhD).
Ramazonova Dilfuza Ochilovna
Osiyo Xalqaro universiteti magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.23445770

Annotatsiya: Ushbu maqolada predmetlararo aloqalar asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish masalasi yoritilgan. Boshlang‘ich ta’lim jarayonida turli fanlar mazmunini o‘zaro bog‘lash orqali o‘quvchilarning bilimlarni mustaqil egallashi, tahlil qilishi, taqqoslashi, umumlashtirishi va mantiqiy xulosalar chiqarish ko‘nikmalarini shakllantirish imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, predmetlararo yondashuvdan foydalanishning o‘quvchilarda ijodiy, tanqidiy va mustaqil fikrlashni rivojlantirishdagi pedagogik ahamiyati ochib berilgan. Maqolada ta’lim samaradorligini oshirishda fanlararo integratsiya, muammoli topshiriqlar va ijodiy faoliyatlardan foydalanishning o‘rni asoslangan.
Kalit so’zlar: predmetlararo aloqalar, boshlang‘ich ta’lim, mustaqil fikrlash, fanlararo integratsiya, ijodiy fikrlash, tanqidiy fikrlash, muammoli ta’lim, interfaol metodlar, bilish faoliyati, o‘quvchi kompetensiyasi.

Аннотация: В данной статье освещается вопрос развития способности к самостоятельному мышлению у учащихся начальных классов на основе межпредметных связей. В процессе начального образования проанализированы возможности формирования у учащихся навыков самостоятельного усвоения, анализа, сравнения, обобщения знаний и формулирования логических выводов посредством взаимосвязи содержания различных учебных предметов. Также раскрыто педагогическое значение использования межпредметного подхода в развитии творческого, критического и самостоятельного мышления учащихся. В статье обоснована роль межпредметной интеграции, проблемных заданий и творческой деятельности в повышении эффективности образования.
Ключевые слова: Межпредметные связи, начальное образование, самостоятельное мышление, межпредметная интеграция, творческое мышление, критическое мышление, проблемное обучение, интерактивные методы, познавательная деятельность, компетентность учащихся.

Abstract: This article addresses the development of independent thinking skills among primary school students based on interdisciplinary connections. It analyzes the possibilities of developing students’ skills in independently acquiring, analyzing, comparing, and generalizing knowledge, as well as drawing logical conclusions by connecting the content of different subjects

in the primary education process. The pedagogical significance of using an interdisciplinary approach in developing students' creative, critical, and independent thinking is also highlighted. The article substantiates the role of interdisciplinary integration, problem-based tasks, and creative activities in improving the effectiveness of education.

Keywords: Interdisciplinary connections, primary education, independent thinking, interdisciplinary integration, creative thinking, critical thinking, problem-based learning, interactive methods, cognitive activity, student competence.

KIRISH. Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadlaridan biri o'quvchilarning bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini rivojlantirish bilan bir qatorda, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirishdan iborat. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, o'z fikrini erkin ifodalashi, berilgan muammoli vaziyatlarni tahlil qilishi, turli fikrlarni taqqoslashi va mustaqil xulosa chiqarishi uchun zarur pedagogik shart-sharoitlarni yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki boshlang'ich sinf davrida shakllangan bilim va ko'nikmalar o'quvchining keyingi ta'lim bosqichlaridagi faoliyati uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishning samarali vositalaridan biri sifatida predmetlararo aloqalardan foydalanish mumkin. Predmetlararo aloqalar o'quvchilarga turli fanlarda egallagan bilimlarini o'zaro bog'lash, ularni yangi vaziyatlarda qo'llash va muayyan muammoni turli nuqtayi nazardan ko'rib chiqish imkonini beradi. Masalan, ona tili, o'qish, matematika, tabiiy fanlar, tarbiya va boshqa fanlar mazmunini o'zaro bog'lash orqali o'quvchilarda nafaqat fanlarga oid bilimlar, balki tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash va xulosa chiqarish kabi aqliy faoliyat ko'nikmalari ham rivojlanadi.

Predmetlararo aloqalardan foydalanish ta'lim mazmunining yaxlitligini ta'minlash bilan birga, o'quvchilarning bilish faolligini oshirishga ham xizmat qiladi. Fanlar mazmunining o'zaro bog'liqligi asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchi tayyor ma'lumotni qabul qiluvchi emas, balki bilimlarni izlab topuvchi, tahlil qiluvchi va amaliyotda qo'llovchi faol subyekt sifatida namoyon bo'ladi. Bunday yondashuv o'quvchilarda ijodiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, o'z qarashlarini asoslash hamda muammoli vaziyatlarga mustaqil yechim topish imkoniyatlarini kengaytiradi.

ASOSIY QISM: Boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchi shaxsining intellektual, ijodiy, kommunikativ va ijtimoiy jihatdan shakllanishida muhim davr hisoblanadi. Ayniqsa, mazkur bosqichda o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish keyingi ta'lim jarayonining samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biridir. Mustaqil fikrlash o'quvchining tayyor ma'lumotni yodlab olishi bilan cheklanmay, balki o'zlashtirilgan bilimlarni tahlil qilishi, taqqoslashi, umumlashtirishi, sabab va oqibatlarni aniqlashi, muammoga nisbatan shaxsiy munosabatini bildirishi hamda mustaqil xulosa chiqarishi orqali namoyon bo'ladi.

Bugungi ta'lim jarayonida o'quvchini faqat bilim bilan qurollantirish emas, balki uning olgan bilimlaridan mustaqil ravishda foydalanish qobiliyatini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtayi nazardan, boshlang'ich sinflarda fanlararo aloqadorlikdan foydalanish

o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishning samarali pedagogik vositalaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Fanlararo aloqadorlik deganda turli o‘quv fanlarining mazmuni, tushunchalari, metodlari va ko‘nikmalarini o‘zaro bog‘liq holda o‘qitish tushuniladi. Bunday yondashuv o‘quvchiga alohida fan doirasida emas, balki muayyan hodisa yoki jarayonni bir necha fan nuqtayi nazaridan tushunish imkonini beradi. Boshlang‘ich ta’limda ona tili, o‘qish savodxonligi, matematika, tabiiy fanlar, tarbiya, tasviriy san’at va boshqa fanlar o‘rtasidagi mazmuniy aloqalarni to‘g‘ri tashkil etish orqali o‘quvchilarning bilimlari yaxlit tizimga keltiriladi.

Masalan, “Tabiatni asraylik” mavzusini o‘rganishda o‘quvchilar bir vaqtning o‘zida bir nechta fan bo‘yicha bilimlardan foydalanishlari mumkin. Ona tili darsida tabiatni asrashga oid so‘z va gaplar ustida ishlash, o‘qish savodxonligi darsida ekologik mazmundagi matnni tahlil qilish, tabiiy fanlarda atrof-muhitni muhofaza qilish masalalarini o‘rganish, matematikada suv yoki qog‘oz sarfiga oid masalalarni yechish, tasviriy san’at darsida esa tabiat manzarasini tasvirlash mumkin. Natijada bitta mavzu turli fanlar orqali o‘zaro bog‘langan holda o‘zlashtiriladi.

Bunday yondashuv o‘quvchida mavzuga nisbatan kengroq tasavvur hosil qiladi. U biror hodisani faqat bitta yo‘nalish asosida emas, balki turli jihatlardan ko‘rib chiqishga o‘rganadi. Bu esa uning tahliliy, mantiqiy va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi. O‘quvchi turli fanlardan olgan bilimlarini yangi vaziyatlarda qo‘llash orqali o‘z bilimining amaliy ahamiyatini anglay boshlaydi.

Fanlararo aloqadorlik asosida ta’limni tashkil etishda o‘qituvchining roli ham alohida ahamiyatga ega. O‘qituvchi dars davomida tayyor javoblarni berishdan ko‘ra, o‘quvchini izlanishga undaydigan savol va topshiriqlardan foydalanishi maqsadga muvofiq. Masalan, “Nima uchun?”, “Qanday qilib?”, “Buning sababi nimada?”, “Agar bu holat o‘zgarsa, nima bo‘ladi?”, “Siz qanday fikrdasiz?”, “Muammoni yana qanday usulda hal qilish mumkin?” kabi savollar o‘quvchilarni mustaqil mulohaza yuritishga undaydi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, mustaqil fikrlashni rivojlantiruvchi topshiriqlar sodda, tushunarli, qiziqarli va hayotiy mazmunga ega bo‘lishi kerak. O‘quvchiga faqat bitta to‘g‘ri javobni topishni talab qiluvchi topshiriqlardan tashqari, bir nechta yechimga ega bo‘lgan muammoli va ijodiy topshiriqlarni ham berish zarur. Masalan, matematik masalani ikki xil usulda yechish, matnning yakunini mustaqil davom ettirish, qahramonning xatti-harakatiga baho berish, kuzatilgan tabiat hodisasining sababini tushuntirish kabi topshiriqlar o‘quvchining mustaqil fikrlash faoliyatini faollashtiradi.

Fanlararo aloqadorlik o‘quvchilarning muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish ko‘nikmasini ham rivojlantiradi. O‘quvchi bir fan doirasida o‘zlashtirgan bilimini boshqa fan yoki hayotiy vaziyatda qo‘llashga harakat qiladi. Masalan, matematika darsida o‘rganilgan hisoblash ko‘nikmalaridan kundalik xaridlar bilan bog‘liq vaziyatlarda foydalanish, tabiiy fanlarda o‘rganilgan bilimlardan tabiatni muhofaza qilishga oid muammolarni hal qilishda foydalanish mumkin. Shu tariqa ta’lim mazmuni real hayot bilan bog‘lanadi.

O‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda kichik guruhlarda ishlash, juftlikda topshiriq bajarish, “aqliy hujum”, “klaster”, “Venn diagrammasi”, “B-B-B”, muammoli vaziyat, loyiha va ijodiy topshiriqlar kabi metodlardan foydalanish ham samarali hisoblanadi. Ushbu metodlar orqali o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin ifodalash, boshqa o‘quvchilarning fikrlarini

tinglash, o‘z qarashlarini dalillar asosida himoya qilish va umumiy xulosaga kelish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Shuningdek, fanlararo aloqadorlik o‘quvchilarning nutqiy faoliyatini ham rivojlantiradi. Masalan, matematika darsida masalani yechish jarayonini og‘zaki tushuntirish, tabiiy fanlarda kuzatuv natijalarini bayon qilish yoki o‘qish darsida matn bo‘yicha shaxsiy fikrni asoslash o‘quvchidan o‘z fikrini aniq va izchil ifodalashni talab qiladi. Demak, fanlararo yondashuv nafaqat mantiqiy, balki nutqiy va kommunikativ kompetensiyalarning rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Fanlararo aloqadorlik asosida mustaqil fikrlashni rivojlantirish jarayonida topshiriqlarning bosqichma-bosqich murakkablashtirib borilishi muhimdir. Dastlab o‘quvchi kuzatadi va taqqoslaydi, keyinchalik sababni aniqlaydi, o‘z fikrini izohlaydi, undan so‘ng mustaqil xulosa chiqaradi va ijodiy yechim taklif qiladi. Shu asosda o‘quvchining fikrlash faoliyati oddiy kuzatishdan yuqori darajadagi mustaqil va ijodiy fikrlashga tomon rivojlanadi.

Fanlararo aloqadorlikning o‘quvchilarning mustaqil fikrlashiga ta’sirini quyidagi jadval orqali ifodalash mumkin.

Fanlararo bog‘liqlik	**Amalga oshiriladigan faoliyat**	**Rivojlantiriladigan ko‘nikma**	**Kutiladigan natija**
Ona tili + O‘qish savodxonligi	Matnni o‘qish, savollar tuzish, mazmunini tahlil qilish	Tahlil qilish, fikrni izchil bayon etish	O‘quvchi matnni mustaqil tahlil qiladi va xulosa chiqaradi
Matematika+ Tabiiy fanlar	Tabiiy hodisalarga oid masalalarni yechish	Mantiqiy fikrlash, muammoni hal qilish	O‘quvchi bilimlarini amaliy vaziyatda qo‘llaydi
O‘qish savodxonligi + Tarbiya	Qahramonlarning xatti-harakatini baholash	Baholash, mustaqil qaror qabul qilish	O‘quvchi o‘z munosabatini asoslab beradi
Tabiiy fanlar + Tasviriy san’at	Tabiatni kuzatish va kuzatuv asosida rasm chizish	Kuzatuvchanlik, tasavvur, ijodiy fikrlash	O‘quvchi kuzatuv natijasini ijodiy ifodalaydi
Matematika + Ona tili	Masala shartini tuzish va yechimni izohlash	Mantiqiy va nutqiy fikrlash	O‘quvchi matematik fikrini aniq bayon qiladi
O‘qish savodxonligi + Tasviriy san’at	Matn asosida rasm yoki obraz yaratish	Tasavvur va ijodiy fikrlash	O‘quvchi matn mazmunini ijodiy qayta ifodalaydi

Mazkur jadvaldagi fanlararo bog‘liqliklardan dars jarayonida tizimli foydalanish o‘quvchining bilimlarni bir-biridan ajratilgan holda emas, balki yaxlit tizim sifatida qabul qilishiga yordam beradi. Shu bilan birga, o‘quvchi bir fan doirasida olgan bilimini boshqa fan bilan bog‘lash orqali yangi xulosalarga keladi.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirish uchun o‘qituvchi dars jarayonida o‘quvchining xatosiga ham to‘g‘ri munosabatda bo‘lishi kerak. Xato javobni darhol rad etish o‘rniga, “Nima uchun shunday deb o‘ylading?”, “Bu fikringni qanday asoslay olasan?”, “Boshqa yechim bo‘lishi

mumkinmi?" kabi savollar orqali o‘quvchini o‘z fikrini qayta ko‘rib chiqishga yo‘naltirish maqsadga muvofiq. Bu usul o‘quvchida o‘z fikriga tanqidiy yondashish va xatodan xulosa chiqarish ko‘nikmasini shakllantiradi.

Bundan tashqari, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda real hayotiy vaziyatlardan foydalanish yuqori samara beradi. Masalan, "Maktab hovlisida chiqindilar ko‘payib ketdi. Bu muammoni qanday hal qilish mumkin?", "Suvni tejash uchun qanday choralar ko‘rish mumkin?", "Bir kun davomida elektr energiyasini tejash uchun nimalarga e'tibor berish kerak?" kabi savollar o‘quvchilarni muammoni aniqlash, sabablarni izlash va mustaqil yechim taklif qilishga undaydi. Bunday topshiriqlar orqali o‘quvchi o‘z bilimlarini amaliy hayot bilan bog‘lashni o‘rganadi.

Fanlararo yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish ham muhimdir. Chunki barcha o‘quvchilarning fikrlash tezligi, qiziqishi, bilim darajasi va ijodiy imkoniyatlari bir xil emas. Shu sababli topshiriqlarni murakkablik darajasiga ko‘ra tabaqalashtirish, ayrim o‘quvchilarga qo‘shimcha ko‘mak berish, faol o‘quvchilarga esa ijodiy va murakkabroq vazifalar topshirish maqsadga muvofiq.

Umuman olganda, fanlararo aloqadorlik asosida tashkil etilgan ta'lim boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mustaqil fikrlashini rivojlantirish uchun keng pedagogik imkoniyatlar yaratadi. Bunday yondashuv o‘quvchini tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki bilimni izlab topuvchi, tahlil qiluvchi, taqqoslovchi, baholovchi va yangi vaziyatlarda qo‘llay oluvchi faol subyekt sifatida shakllantiradi. Fanlararo aloqadorlik orqali o‘quvchilarda mantiqiy, tanqidiy, ijodiy va mustaqil fikrlash ko‘nikmalari bir-biri bilan uzviy ravishda rivojlanadi.

Shu sababli boshlang‘ich ta'lim jarayonida fanlararo aloqadorlikni tasodifiy yoki faqat ayrim darslar bilan cheklangan tarzda emas, balki izchil va maqsadli pedagogik tizim sifatida tashkil etish zarur. Bunda dars mazmunining hayotiyligi, topshiriqlarning muammoli va ijodiy xarakterga egaligi, o‘quvchilarning faol ishtiroki hamda ularning mustaqil fikrlarini qo‘llab-quvvatlash asosiy omillar sifatida qaralishi lozim.

XULOSA qilib aytganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda fanlararo aloqadorlikdan foydalanish samarali pedagogik yondashuvlardan biridir. Fanlar o‘rtasidagi mazmuniy va mantiqiy bog‘liqlikni ta'minlash orqali o‘quvchilarning bilimlari yaxlit tizimga keltiriladi hamda ularni turli vaziyatlarda mustaqil qo‘llash imkoniyati kengayadi. Bunday yondashuv o‘quvchilarda tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, sabab va oqibatlarni aniqlash, muammoni hal qilish, o‘z fikrini asoslash va xulosa chiqarish kabi muhim ko‘nikmalarni shakllantiradi.

Fanlararo aloqadorlik asosida tashkil etilgan darslarda o‘quvchi ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi. Ayniqsa, muammoli savollar, ijodiy topshiriqlar, amaliy mashqlar, guruhli va juftlikdagi ishlar hamda hayotiy vaziyatlardan foydalanish o‘quvchilarning mustaqil fikrlash faolligini yanada oshiradi. O‘quvchilarga biror masalaning yagona tayyor javobini berish o‘rniga turli yechimlarni izlash imkoniyatini yaratish ularning ijodiy va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, fanlararo aloqadorlik o‘quvchilarning nafaqat aqliy faoliyatini, balki nutqiy, kommunikativ va ijodiy qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. O‘quvchi turli fanlardan olgan

bilimlarini o‘zaro bog‘lash orqali o‘z fikrini erkin ifodalash, boshqalarning fikrini tinglash, o‘z qarashlarini asoslash va mustaqil qaror qabul qilishga o‘rganadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Mavlonova R.A., Rahmonqulova N.H. “Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi”. – T.: “O‘qituvchi”, 2019. – 288 b.
2. Tolipov O‘., Usmonboeva M. “Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot”. – T.: “Fan”, 2005. – 200 b.
3. Sayidahmedov N. “Yangi pedagogik texnologiyalar”. – T.: “Moliya”, 2003. – 172 b.
4. Muslimov N.A. “Kasb ta’limi pedagogikasi”. – T.: “O‘qituvchi”, 2007. – 315 b.
5. Jumayev M.E., Tadjiyeva Z.G‘. “Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi”. – T.: “Fan va texnologiya”, 2005.
6. Bikboyeva N.U., Yangiboyeva E. “Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi”. – T.: “O‘qituvchi”, 2009.
7. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. “Ona tili o‘qitish metodikasi”. – T.: “Noshir”, 2009.
8. G‘afforova T., Shodmonov E., G‘ulomova X. “O‘qish kitobi: boshlang‘ich sinflar uchun darslik”. – T.: “O‘qituvchi”, 2018.